

7. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова та ін. – Чернівці : Золоті Литаври, 2001. – 636 с.

8. Кант І. Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М. : Мысль, 1963. – Т. 5. – 564 с.

9. Dutton D. Aesthetics and Evolutionary Psychology / D. Dutton // The Oxford Handbook of

Aesthetics. – New York : Oxford University Press, 2003. – P. 212–234.

10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2 : Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителю. – 1976. – 672 с.

УДК 377.5

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ФЕЛЬДШЕРСЬКОЇ ОСВІТИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (II ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Якименко С.І., д. філос. у галузі освіти, професор,
завідувач кафедри початкової освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Селятенко О.В., аспірант кафедри початкової освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті проаналізовано ситуацію в Херсонській губернії II половини XIX ст., яка на той час перебувала у складі Російської імперії, виділені суспільно-політичні, культурно-освітні та соціально-економічні передумови, що сприяли розвитку фельдшерської освіти в Херсонській губернії наприкінці XIX ст.

Ключові слова: *фельдшерська освіта, медична освіта, передумови, Херсонська губернія, фельдшер, історія медичної освіти, історія педагогіки.*

В статье проанализирована ситуация в Херсонской губернии второй половины XIX в., которая в то время входила в состав Российской империи, выделены общественно-политические, образовательные и социально-экономические предпосылки, способствовавшие развитию фельдшерского образования в Херсонской губернии в конце XIX в.

Ключевые слова: *фельдшерское образование, медицинское образование, предпосылки, Херсонская губерния, фельдшер, история медицинского образования, история педагогики.*

Yakymenko S.I., Seliatenko O.V. PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF PARAMEDIC EDUCATION IN THE KHERSON PROVINCE (II HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURY)

Analyzing the situation in the Kherson province of the second half of the nineteenth century, which at that time was part of the Russian Empire, the authors identified the socio-political, educational, cultural and socio-economic background that contributed to the development of paramedical education

Key words: *paramedic education, medical education, preconditions, Kherson province, medical assistant, history of medical education, history of pedagogy.*

Постановка проблеми. В умовах реформування медичної освіти України, пошуку на державному рівні шляхів подолання прогалів в освіті медичних працівників різних ланок, зокрема і фельдшерів, актуальним стає звернення до історико-педагогічного досвіду минулих поколінь із метою віднайдення відповідей на наболілі питання сьогодення. Для цього ми і звертаємо увагу на аспекти розвитку медичної освіти на регіональному рівні (в Херсонській губернії II половини XIX – на початку XX ст.), аналізуючи умови, що передували початку підготовки освічених і досвідчених фельдшерських кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціального аналізу передумов розвитку фельдшерської освіти в Херсонській губернії не було, але низка науковців, таких як В. Єрмілов, М. Кушик, Н. Кузовова, Л. Рябовол, О. Рогоза, О. Майстренко, С. Ігумнов, Н. Рубан, Н. Куліш, С. Сінкевич, А. Кисельов, В. Черно, С. Губанов, І. Наконечний, А. Руденко, Ф. Кокошко, Л. Дергунова, займалися питаннями розвитку та становлення медичної освіти в Україні загалом і в містах Херсонської губернії зокрема (Миколаєві, Одесі, Херсоні).

Незважаючи на значний сучасний прогрес у розвитку та становленні фельдшер-

ської освіти, варто зазначити недостатність наукового теоретичного та практичного підґрунтя в організації освіти фельдшерів у Херсонській губернії. Це актуалізує необхідність здійснення історико-педагогічного аналізу становлення та розвитку теоретико-методологічних основ і передумов розвитку фельдшерської освіти з метою урахування регіонального історичного досвіду навчання фельдшерів в сучасних умовах.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні та аналізі передумов (суспільно-політичних, культурно-освітніх, соціально-економічних) розвитку фельдшерської освіти в Херсонській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи ситуацію в Херсонській губернії II половини XIX ст., що перебувала на той час у складі Російської імперії, нами були виділені суспільно-політичні, культурно-освітні та соціально-економічні передумови розвитку фельдшерської освіти в окресленому регіоні.

В історичному аспекті середина XIX ст. в Російській імперії, починаючи з «революційної ситуації» кінця 50-х – початку 60-х рр., ознаменувалася значним історичним переломом – переходом, хоч і запізнілим, від феодально-кріпосницьких відносин до відносин буржуазно-капіталістичних, історично більш прогресивних. Першим і головним із перетворень було скасування кріпацтва у 1861 р., згодом перетворення у вищій школі (новий університетський статут 1863 р.), введення земського самоуправління у 1864 р. [1, с. 266].

Розклад станово-кріпосницького ладу виявив повну непридатність адміністративного та господарського устрою дореформеної Росії [4, с. 44]. Згідно з урядовим «Положенням о губернских и уездных земских учреждениях» від 1 січня 1864 р., влада на місцях передавалася новим органам місцевого самоврядування – губернським і повітовим земствам, що виникли в умовах глибокої соціально-економічної і політичної кризи країни [11, с. 52]. Земствам доручалися такі заняття, які важко було вести з центру: страхування, утримання лікарень і богаділень, ремонт мостів і шляхів, продовольча допомога населенню [4, с. 47], а також освіта і медицина, що були головними галузями діяльності земства і пов'язувалися між собою.

Таким чином, важливішою суспільно-політичною передумовою появи та розвитку фельдшерської освіти в Херсонській губернії було введення земств у Херсонській

губернії з передачею їм повноважень із вирішення питань організації підготовки власних спеціалістів фельдшерської спеціальності.

Завойовницька політика уряду Російської імперії, спрямована на збільшення просторів імперської влади, стала другою вагомою причиною розвитку фельдшерської освіти на теренах Херсонської губернії. Наймасштабнішою і найкривавішою з усіх російсько-турецьких війн XIX ст. була Східна (Кримська) війна 1853–1856 рр. Україна, на території якої фактично велися основні бойові дії і народ якої ніс основний тягар війни, зазнавала значних матеріальних і людських втрат (лише під час оборони Севастополя у сухопутних військах російської армії загинуло понад 25 тис. українців). У цей час актуальним постало питання підготовки кваліфікованого медичного персоналу (військових фельдшерів) для участі у бойових діях та надання допомоги пораненим на полі бою та у військових лікувальних закладах. Міста Миколаїв та Херсон, що входили до складу Херсонської губернії, територіально перебували у вигідному положенні з метою організації шпиталів та доставки поранених із театру військових дій. Тому саме під час Кримської війни (1853–1856 рр.) губернатор м. Миколаєва ставить питання перед Адміралтейством про будівництво спеціальної фельдшерської школи при військово-морському шпиталі за прикладом м. Кронштадта, а пізніше питання підготовки військових фельдшерів постає і в м. Херсон.

Так, внаслідок потреб Російської імперії у фельдшерському військовому персоналі в містах Херсонської губернії наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. з'являються спеціальні навчальні заклади, що готували військових фельдшерів для морського та сухопутного відомства.

Аналізуючи культурно-освітні передумови розвитку фельдшерської освіти в Херсонській губернії, беремо до уваги загальні для всієї Російської імперії того часу зміни атмосфери в суспільстві, до яких призвели поява альтернативних центрів влади (земств), гласність, правовий захист прав людини та створили передумови для переходу до цивілізованих форм співжиття, залишили відбиток і на розвитку культурної сфери. 60-ті рр. XIX ст. ознаменувались освітньою реформою, яка для загальноосвітньої школи позначилася (1864) виходом двох основних документів: Статуту гімназій та прогімназій, яким запроваджувались класичні та реальні гімназії, відкриті для всіх станів, і Положення про початкові народні училища. За Положенням, училища

передавалися до відання губернських і повітових училищних рад, що надавало більше свободи в упорядкуванні народної освіти на місцях.

Але варто зазначити, що освіта і культура в Херсонській губернії наприкінці XIX ст. – початку XX ст. розвивалися дуже повільно, долаючи великі перепони. На Миколаївщині усередині XIX ст. налічувалося близько 15 шкіл, які давали тільки початкову освіту й охоплювали незначну частину дітей шкільного віку [9, с. 18], проте вже у 1900 р. у Миколаївському градоначальстві, що мало населення 85 383 осіб, було 3 гімназії, 1 реальна школа, 1 технічно-залізнична, 1 портово-ремісничка, 17 шкіл писемності (у місті й на міських хуторах), 12 церковно-парафіальних шкіл та шкіл писемності, казенно-єврейська двокласна школа, приватні християнські школи, приватні єврейські. Загалом 6 середніх та 80 початкових шкіл, включаючи карликові, найнікчемніші за своїми розмірами приватні підготовчі дитячі школи, в яких навчалося від 15 до 120 осіб [15, с. 3].

У селах Херсонського повіту напередодні реформи 1861 р. налічувалося кілька десятків шкіл, де навчалося по 6–10 дітей здебільшого по псалтирях, у лівобережній частині краю, за офіційними даними, налічувалося 12 шкіл, у Херсоні перша чоловіча губернська гімназія відкрилася у 1815 р. В усіх загальноосвітніх навчальних закладах Херсона у 1858 р. навчалось лише 760 дітей [7, с. 21].

В Єлисаветграді, Олександрії, Новомиргороді, Бобринці у 40–50-х рр. XIX ст. було лише три повітових училища, трикласна повітова школа, які здебільшого давали лише початкову освіту [8, с. 25], але після того, як повітовий центр знову перевели до Єлисаветграда, відкрилося 4 народні училища на 246 учнів, на початок 80-х рр. вже працювала жіноча прогімназія, в 1882 р. було засноване трикласне початкове училище, восени 1889 р. у передмісті Грицьковому в тісному приміщенні, взятому під оренду, почала діяти церковнопарафіальна школа. Однак основна маса населення не мала змогу опанувати й елементарні основи грамоти: плата за навчання була досить високою. За даними 1885 р., лише 18,6% загальної кількості жителів Єлисаветграду, тобто 1 605 осіб, знали грамоту [8, с. 128].

Стан освіти в Херсонській губернії в «Обзорі Херсонской губернии за 1883 год» проаналізовано через відповідність кількості народних шкіл кількості осіб у повітах і, відповідно, за цими даними, одна народна школа припадала на 2 352 осіб: у Херсонському повіті – на 2 618 осіб, в Одеському –

на 1 588 осіб, в Єлисаветградському – на 2 469 осіб, в Ананьєвському – на 1 979 осіб, в Олександрійському – на 2 703 особи, в Тираспільському – на 2 204 особи [12].

Освітній рівень жителів Херсонської губернії, хоч і повільно, але зростав, кількість грамотних людей збільшувалася, й одночасно зростало число людей, які могли адекватно оцінювати рівень життя, прагнути до кращого, продовжувати своє навчання на професійному рівні, маючи певний багаж загальноосвітніх знань для вступу до професійних навчальних закладів. Зростання культурного та освітнього рівню жителів Херсонської губернії стало підґрунтям та передумовою розвитку фельдшерської освіти наприкінці XIX ст.

Означений період характеризується одночасно вагомим соціально-економічним розвитком як України взагалом, так і Херсонської губернії зокрема, що відобразилось у змінах соціальної структури та політизації суспільного життя, появі індустріальних відносин у сільському господарстві, розгортанні морського суднобудування, розвитку машинобудування, активізації торгівлі, появі нових робочих місць. Швидкий економічний розвиток та одночасно посиленна колонізація півдня України зумовили інтенсивне збільшення населення Херсонської губернії, особливо її міського складу.

Аналізуючи стан забезпеченості населення Херсонської губернії фельдшерською допомогою ми дійшли висновку, що поряд зі значним зростанням кількості жителів в усіх її регіонах простежується катастрофічна нестача фельдшерського персоналу: у 1857 р. усю Херсонську губернію, площа якої становила 63,2 тис. кв. верств (в неї входило 6 повітів) обслуговували лише 12 фельдшерів. У сільській місцевості Херсонського повіту у 1860 р. працював 1 лікар і не було жодної аптеки, у волостях губернії, заселених державними селянами, працювало лише 5 фельдшерів, у колишніх волостях військових поселень – по одному, в інших не було навіть фельдшерів [7, с. 21].

У м. Одесі до 1867 р. налічувалося 127 000 осіб [3] і разом із тим у звіті Одеського градоначальства за 1862 р. зазначається, що фельдшерів на таку кількість населення було лише 27 (серед них 25 службовців, 2 вільно практикуючих), а фельдшерських учнів службовців – 9 [13; 15].

У м. Херсон, за даними книги «Матеріали для географії і статистики Росії», у 1861 р. населення налічувало 37 980 «душ обох полов», але загальне число з тими, хто тимчасово приходив на заробітки, становило до 75 тисяч [18, с. 18],

і при цьому в 1860 р. у Херсоні було тільки дві лікарні, більша з них обслуговувала незначну частину населення – за рік тут лікувалося тільки 698 хворих. У місті працювало лише 10 лікарів, діяло три державні аптеки. Тож не дивно, що епідемічні хвороби в місті були звичайним явищем [7, с. 75].

У місті Єлисаветград на початок 60-х років XIX ст. налічувалося понад 23 тис. осіб [8, с. 84], для такої кількості населення працювала лише одна лікарня з одним лікарем. У волостях військових поселень працювало по одному фельдшеру, які іноді з дозволу начальства обслуговували й цивільне населення [8, с. 25].

У м. Николаєв населення наприкінці 50-х рр. становило 52 766 осіб: військового люду було близько 71% до загального складу населення; решта міського складу населення становила менше третини [16, с. 3]. Про стан медичного обслуговування міста в дореформений час переконливо свідчать такі факти: в I половині XIX ст. єдиним лікувальним закладом на Миколаївщині був морський шпиталь, заснований наприкінці XVIII ст. у с. Вітовці, а за межами Николаєва працювала одна лікарня на 24 ліжка в колонії Нагартаві [9, с. 17].

Розподіл фельдшерського персоналу у повітах Херсонської губернії станом на 1883 р. щодо народонаселення виражався так (табл. 1) [12, с. 36]:

Таблиця 1

По повітах:	Один фельдшер на:
Єлисаветградському	12 282 жителі
Одеському	8 721 жителя
Олександрійському	11 304 жителі
Херсонському	3 870 жителів
Тираспольському	11 294 жителі
Ананьєвському	9 464 жителі

Доцент Військово-медичної академії Г.М. Герценштейн твердить, що визначити «в теперішній час точне число фельдшерів в Росії є справою зовсім неможливою та не доступною офіційним урядовим відомствам» через те, що «фельдшерами вважають та називають осіб найрізноманітнішої підготовки, які пройшли зовсім різні школи та отримали далеко не однакову спеціальну освіту», але за звітом Медичного департаменту за 1888 р. кількість фельдшерського персоналу в Херсонській губернії відображається такою відповідністю (табл. 2) [2].

У сільській місцевості II половині XIX ст. основними представниками медицини були фельдшери, адже в українських губерніях у цей час панувала роз'їзна система: лікарі, не маючи у своєму розпорядженні ліка-

рень, зобов'язувались постійно об'їжджати села, наглядати за роботою фельдшерів, відшукувати хворих і надавати їм допомогу, а також об'їжджати села, де виявлялись епідемічні захворювання [11, с. 78]. За такої системи подання населенню медичної допомоги часто траплялося так, що лікар у призначеному місці не знаходив хворих, а хворі не заставляли лікаря. Весь тягар медичного обслуговування сільського населення припадав на фельдшерів, яких катастрофічно не вистачало і до фельдшерської роботи залучалися іноді навіть сторонні особи без необхідної навчальної підготовки, що і породило негативне явище, яке увійшло в історію медицини під назвою «фельдшеризм», тобто максимальне залучення і надання права самостійної лікарської діяльності середньому медичному персоналу, який не мав для цього ані спеціальної підготовки, ані навіть елементарної загальної освіти [11, с. 79].

Свідчення авторів статей, що виходили у великій кількості в періодичних виданнях та висвітлювали стан забезпеченості медичною допомогою населення Херсонської губернії, свідчать про незадовільний стан фельдшерської допомоги усередині XIX ст. У газеті «Николаевский вестник» (1873) автор з обуренням констатує: «Всякий полковой фельдшер, даже не вышедший из фельдшерской школы, а просто подготовленный полковым врачом из «слабосильных солдат», легко получает место от земства, и все таки громадное большинство народа остается без всякой возможности пользоваться медицинским пособием. Поэтому-то у нас «варварская практика» бабок и всевозможных знахарок в полной силе еще процветает в деревнях и селах» [17, с. 35].

Усі земства з початку своєї діяльності дуже переймалися відшукуванням підготовлених фельдшерів. Упевненість в тому, що без «фельдшеризму» неможливо обійтися та відсутність скільки-небудь підготовлених фельдшерів змусили їх опікуватися підготовкою їх своїми силами, відкриттям своїх фельдшерських шкіл [6, с. 84], а відсутність спеціальних державних навчальних закладів при значній потребі у фельдшерах призвела до масової підготовки фахівців вкрай низької кваліфікації.

Характеризуючи стан підготовки фельдшерського персоналу, Є.О. Осипов у своїй статті (1899) вказував на те, що фельдшери готувалися із хлопчиків удільних селян у школах відомств деяких губернських міст, де їх навчали «будь-як, будь-чому», а потім відправляли в села у вигляді самостійних медиків практиків [11, с. 43].

Низький освітній рівень населення, нестача медичного персоналу та лікарень у Херсонській губернії II половини XIX ст., відповідно, призводили до поширення епідемічних хвороб. Станом на 1883 р. хворі на заразні хвороби становили 13% усієї кількості хворих губернії. Така значна кількість хворих пояснюється великим поширенням у деяких місцинах венеричних хвороб та бленорейного запалення очей. В Єлисаветградському повіті (1883) майже цілі села були уражені сифілісом, та місцеве земство визнало необхідним утримувати для боротьби з ним особливий медичний персонал, що складався з особливого санітарного лікаря, фельдшериці та кількох фельдшерів [12, с. 41], що в такій кількості було днезначною мірою.

Питання про збільшення кількості фельдшерів і якість їх підготовки хвилювало громадськість ще задовго до земської реформи. Незадовільний стан медичного обслуговування, брак коштів та необхідних медичних кадрів вимагали від Медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ і Головного медика Міністерства державного майна терміново відповідних заходів щодо розширення мережі освітніх установ із підготовки середнього медичного персоналу [14, с. 67]. Із метою підготовки якнайбільшої кількості фельдшерів Медичний департамент дозволив прийом слухачів до фельдшерських шкіл «Приказів громадського піклування». Фельдшерські школи відкривалися і при губернських лікарнях [14, с. 68], але якість підготовлених там фельдшерів була все ж таки незадовільною.

Підштовхували процес розвитку фельдшерської освіти постійні скарги як лікарів Херсонської губернії та повітових лікарень, так і дільничних лікарів на нестачу освічених та досвідчених фельдшерів. Херсонське земство, бажаючи покращити медичну частину своєї губернії, намірилося мати таких фельдшерів, які, за відсутності лікарів, могли б діяти більш або менш самостійно; підготовка ж фельдшерів з інших шкіл була настільки слабкою, що доручити їм справу народного здоров'я було дуже ризиковано [5; 10].

У земствах Херсонської губернії процес підготовки фельдшерів проходив нерівно,

земська фельдшерська школа то відкривалась, то закривалась знову і це відбилось не лише на кількості підготовлених у земській школі фельдшерів, але й у їх умовах роботи: забезпеченні житлом, низькому проценті доплати за вислугу років, малій пенсії [10, с. 158]. Херсонська губернська управа разом із лікарями в 1870 р. направила проекти статутів фельдшерської школи і положового інституту з допоміжним положовим закладом, розглянуті губернськими зборами 7 листопада 1870 р. і затверджені Міністерством Внутрішніх справ 13 жовтня 1871 р. [11, с. 105].

Результатом роботи Херсонської земської фельдшерської школи стало збільшення кількісного складу фельдшерського персоналу, подолання епідемічних хвороб, зниження смертності від виліковних хвороб, що і стане темою для подальших досліджень.

Висновки з проведеного дослідження. У Херсонській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. були створені відповідні умови для розвитку фельдшерської освіти, а саме: зміна суспільного ладу в Російській імперії взагалі, розвиток самоуправління на місцях та, як наслідок, передача повноважень земствам у відкритті медичних освітніх закладів, зростання кількості населення в результаті економічного піднесення регіону, поява освічених людей у процесі зростання загального культурно-освітнього рівню населення губернії і при цьому відсутність адекватної медичної допомоги як у містах, так і в сільській місцевості призвели до необхідності влаштування цивільних фельдшерських шкіл, організації яких сприяло Херсонське земство, в чому і полягала його заслуга. Вимоги ж військового часу стали передумовами появи на теренах Херсонської губернії специфічних в організації навчально-виховної діяльності військових фельдшерських шкіл.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верхратський С.А. Історія медицини / С.А. Верхратський, П.Ю. Заблудовський. – Київ : Вища школа, 1991. – 430 с.
2. Герценштейн Г.М. К статистике фельдшеризма в России / Г.М. Герценштейн // Фельдшер. – СПб: Общественная польза, 1891. – № 8. – С. 33–36.

Таблиця 2

Назва губернії	Число жителів у губернії на 1 січня 1889 р.	Без міських населень	Фельдшерів		На скільки жителів неміського населення 1 фельдшер
			у місті	у повітах	
Херсонська	1 792 163	1 417 831	56	232	5 850
					у місті Миколаєв – 26, місті Одеса – 69

3. Загоруйко В.А. По страницам истории Одессы и Одесщины / В.А. Загоруйко. – Одесса : Одесское областное издательство, 1960. – 150 с.
4. Захарова І.В. Роль земств у розвитку народної освіти в Україні (1864–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / І.В. Захарова. – Київ, 2002. – 20 с.
5. Земско-медицинский сборник. – Вып. I. – Москва : Типография М.П. Щепкина, 1890. – 145 с.
6. Игумнов С.Н. Очерк развития земской медицины в губерниях, вошедших в состав УССР, в Бессарабии и в Крыму / С.Н. Игумнов; под ред. С.С. Кагана. – Киев : Изд. Киевского 1-го мед. института, 1940. – 152 с.
7. Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т.
Т. Херсонська область. – Київ: Голов. ред. Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1972. – 687 с.
8. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т.
Т. Кировоградська область. – Київ : Голов. ред. Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1972. – 813 с.
9. Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т.
Т. Миколаївська область. – Київ : Голов. ред. Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1971. – 771 с.
10. Кузовова Н.М. Просвітницька діяльність земств Херсонської губернії (60-ті роки XIX – початок XX століття) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Н.М. Кузовова ; Херсонський державний університет. – Херсон, 2007. – 220 с.
11. Майстренко О.А. Роль Херсонського земства в медичному обслуговуванні населення у 1865–1917 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О.А. Майстренко ; Національний пед. університет ім. Драгоманова. – Київ, 2006. – 226 с.
12. Обзор Херсонской губернии за 1883 год : Приложение к Всеподданейшему отчету Херсонского губернатора. – Х.: Типография Губернского правления, 1884. – 48 с. // ЦДІАК. Ф. 442. – Оп. 537. – Спр. 150. – 23 арк.
13. Отчет Одесского градоначальника за 1862 год // ЦДІАК. КМФ-11. – Оп. 1. – Спр. 15.
14. Рубан Н.М. Розвиток земської медицини в Україні (1865–1914 р.р.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Н.М. Рубан ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2004. – 253 с.
15. Стрельський В. Освіта в старому і новому Миколаєві / В. Стрельський // Шлях індустріалізації. – № 4591. – С. 3.
16. Стрельський В. Як розвивався капіталізм у Миколаєві / В. Стрельський // Шлях індустріалізації. – № 4728. – С. 3.
17. Т. Б. н. / Т. // Николаевский вестник. – № 11. – С. 35–36.
18. Херсон: Страницы истории (1778–1978) / [М.А. Емельянов, Е.С. Каминская, Е.Я. Дьяченко и др.]. – Симферополь : Таврия, 1978. – 80 с., 8 л. ил.

УДК 37.013 42:343.848«18/19»

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ПАТРОНАТУ ЗВІЛЬНЕНИХ ІЗ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДІВ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Стремецька В.О., к. і. н., доцент,
докторант кафедри початкової освіти,
Навчально-науковий інститут педагогічної освіти,
соціальної роботи і мистецтва
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Проаналізовано особливості взаємодії суб'єктів патронату звільнених з пенітенціарних закладів у XIX – на початку XX ст. Визначено основних суб'єктів, їх функції, зміст та напрями співпраці. З'ясовано, що налагодженню взаємодії між різними суб'єктами патронату сприяли розподіл функцій між ними, широке представництво різних верств населення у складі патронажних товариств, створення національних центральних комітетів тощо. Міжнародній взаємодії сприяли міжнародні пенітенціарні конгреси, з'їзди, конференції, конгреси патронату.

Ключові слова: взаємодія, суб'єкт, патронат, патронажне товариство, звільнений із пенітенціарного закладу, пенітенціарна система, пенітенціарні конгреси, конгреси патронату.

Проанализированы особенности взаимодействия субъектов патроната освобожденных из пенитенциарных заведений в XIX – начале XX вв. Определены основные субъекты, их функции, содержание и направления сотрудничества. Выяснено, что налаживанию взаимодействия между различными субъектами патроната способствовали распределение функций между ними, широкое представительство различных слоев населения в составе патронажных обществ, создание национальных центральных комитетов и др. Международному взаимодействию способствовали международные пенитенциарные конгрессы, съезды, конференции, конгрессы патроната.

Ключевые слова: взаимодействие, субъект, патронат, патронажное общество, освобожденный из пенитенциарного заведения, пенитенциарная система, пенитенциарные конгрессы, конгрессы патроната.